

MANUFACTURA DE TUTUN „BELVEDERE“

Date pentru o monografie

Aurel DUȚU

La 1 ianuarie 1814, Dinicu Golescu în urma unor schimburi de proprietăți a intrat în posesia unei moșii de 250 de pogoane, ce se afla „lângă București cât se vede împrejmuit cu șanț”. Moșia se învecina la vest cu ulița Târgoviștei, Podul de Pământ și Dâmbovița¹. Pe aceasta, cunoscută fiind ca moșia de la Belvedere, Dinicu Golescu și-a ridicat o casă mare cu turn de apă, casă în care T. Vladimirescu „a pus la popreală” boierii care au cerut Înaltei Porți intervenție armată împotriva sa².

După ce în anul 1848 aici au fost cartiruite trupe otomane, în 1851 Zoe Golescu scria fiilor ei Nicolae și Ștefan despre închirierea caselor de la Belvedere de către armatele rusești, pentru a fi transformate în spital³.

Fiii lui Dinicu Golescu, Nicolae, Ștefan, Alexandru și Radu, pașoptiști, luptători pentru unire, au vândut moșia de la Belvedere nepoatei lor Zoe Grant, fiica Anei Racoviță, soția secretarului consulatului englez la București Effingham Grant, fratele Mariei Rosetti, soția lui C. A. Rosetti⁴.

Zoe Grant, la rândul său, a vândut în loturi această moșie a statului; un lot în anul 1877⁵, pe care încă din 1864 funcționa Manufactura de Tutun „Belvedere” și un alt lot în 1891, aflat în imediata vecinătate „dinspre Sud-Est cu Regia Tutunului” conform actului anexat aflat la Arhivele Naționale ale Municipiului București⁶.

Suprafața proprietății Manufacturii de tutun s-a mărit și cu ocazia regularizării Dâmboviței, din anii 1882–1884, hotarul din partea de sud, care se afla chiar pe firul Dâmboviței, deplasându-se mult⁷.

De asemenea, proprietatea Manufacturii de tutun s-a mărit și în urma celor circa 50 exproprieri efectuate în anii 1888–1891, așa după cum reiese din actele și declarațiile de exproprieri, autentificate de Tribunalul Ilfov⁸.

Documentele de arhivă și literatura istorică studiate, ne dovedesc că, în anii 1888–1890, a început construcția clădirilor din incinta fabricii de țigarete București, ele suferind de-a lungul vremii multe transformări, modificări, adăugiri, pe care le vom evidenția în cuprinsul acestei prezentări.

¹ Mihail Fănescu, Arhiva Societății de credit funciar urban din București (1874–1948), în „Revista Arhivelor”, 2/1960, p. 115.

² Gheorghe Vasilescu, Din istoricul cartierului Giulești, în „București. Materiale de istorie și muzeografie”, vol. IV/1966, p. 157.

³ Anastasie Iordache, *Goleștii, locul și rolul lor în istoria României*, Buc., 1979, p. 194.

⁴ Arhivele Naționale ale municip. București, fond C.A.M., dos. 1/1851.

⁵ Mihail Fănescu, art. citat.

⁶ Arhivele Naționale ale Municip. București, dosar sus citat.

⁷ Florian Georgescu, Alex. Cebuc, P. Dache, *Probleme edilitare bucureștene*, M.I.O.B., 1966, p. 144.

⁸ Arhivele Naționale ale Municip. București, C.A.M., dos. 1–2/1889; 1/1890; 1/1891.

Din devizul înregistrat în data de 10/22 februarie 1888 semnat de: directorul Manufakturii de tutun Galeriu și antreprenorul Dobre Nicolae, și din alte documente de arhivă, reiese că s-au construit în incinta actualei Fabrici de țigarete, în perioada 1888–1890, 4 pavilioane de producție (A, B, C, D) și WC-uri⁹.

În perioada 1885–1890, în afara pavilioanelor A, B, C, D s-au mai construit: ateliere de reparații mecanice, tâmplărie, lito-tipografie, locuințe în curtea manufakturii¹⁰. Schița de plan din anul 1932 redă toate aceste construcții și cartierul Belvedere, construit în perioada 1911–1918¹¹.

Regia Monopolurilor Statului a cumpărat în 2 mai 1912 de la Societatea comunală de locuințe ieftine circa 82 964 mp (din fosta proprietate Grant), pe care s-au construit 200 locuințe pentru salariații Regiei și ai Manufakturii de tutun Belvedere¹².

Dosarul 1/1851, fond C.A.M. de la Arhivele Naționale ale municipiului București, pe lângă devizul din anul 1888, de construcție a celor 4 pavilioane, conține și schițe pe calc pentru: depozitul de fermentare, remiza și cazarma cultivatorilor, sala de basmale, corpul de gardă, sera de flori, locuința șefului de depozit, casa asistentei sociale, fără a fi datate. Presupunem că au fost construite până în perioada primului război mondial.

Toate aceste construcții se află consemnate pe schița de plan a Manufakturii de tutun Belvedere și a cartierului din anul 1932 și, de asemenea, sunt menționate în scenariul filmului „Imnul Muncii“, proiectat în sala de spectacole a fabricii pe 17 decembrie 1931¹³.

În 16 mai 1914, Consiliul de administrație a R.M.S.-ului a hotărât ca antreprenorul E. Dobrovici să execute conform planurilor și devizului întocmite de acesta „lucrările de refacere și construcție de șosele și pavaje la Manufactura de tutun“. Astfel, începute în iulie și terminate în noiembrie 1914, au fost executate: o șosea în fața sălii de recepție a depozitului central, o șosea de acces la locuințele personalului, pavaj de bazalt în fața garajului, canalizare¹⁴.

În perioada 1930–1940 s-au făcut consolidări, îmbunătățiri și modificări la construcțiile existente în incinta Fabricii de țigarete București. Astfel, din dosarele aflate la Arhivele Naționale ale municipiului București rezultă că: au fost înlocuite planșeurile de lemn cu unele de beton armat, la pavilioanele A, B, C¹⁵ s-au construit o stație de pompare și o uzină de alimentare cu energie electrică pentru fabrică și cartierul de locuințe Belvedere¹⁶.

În anul 1938 Primăria municipiului București a cerut Casei Autonome a Monopolurilor Regatului României să execute la subsolul pavilionului C din incinta Fabricii de țigarete, un adăpost contra bombardamentelor aeriene pentru circa 200 persoane¹⁷, care există și în prezent.

Suprafața incintei Fabricii de țigarete a fost înscrisă în procesul-verbal încheiat în 4 martie 1944 (dos. 64 078/1940) din Cartea funciară, cu drept de proprietate a

⁹ Arhivele Naționale ale Municip. București, C.A.M., dos. 1/1851.

¹⁰ *Ibidem*, dos. 119/1932 (scenariul filmului „Imnul Muncii“).

¹¹ *Ibidem*, dos. 21/1932, p. 81.

¹² *Ibidem*, dos. 1/1851 (Contractul încheiat între Direcția generală a Regiei Monopolurilor Statului și Soc. comunală pentru construirea de locuințe ieftine).

¹³ *Ibidem*, dos. 119/1932.

¹⁴ *Ibidem*, dos. 24/1931; 29/1933; 77/1933; 7/1935; 28/1936; 44/1936; 66/1938.

¹⁵ *Ibidem*, dos. 1/1935; 40, 41/1936.

¹⁶ *Ibidem*, dos. 66/1938.

Direcției generale a C.A.M.-ului asupra „imobilului situat în București“, bulevardul Regiei nr. 1–3, compus din teren de 100 776 mp¹⁸.

În timpul bombardamentelor anglo-americane din aprilie–mai 1944, manufactura de tutun a suferit grave avarii.

Din procesele-verbale ale ședințelor Consiliului de administrație al C.A.M.-ului, rezultă că s-au aprobat fonduri pentru evacuarea personalului fabricii „ei nemaiputând fi utilizați în Capitală în urma distrugerii numitei manufacturi“, și se mai acorda suma de 15 000 lei, pentru familiile celor doi ostași din garda militară a fabricii „căzuți la datorie“¹⁹.

În perioada octombrie 1944–decembrie 1945, s-au cheltuit peste 70 milioane lei pentru repararea: depozitelor, locuințelor aflate în incinta fabricii, a instalațiilor electrice, de apă și canal, ascensoarelor, a cazanelor, a WC-urilor și pentru construcția de barăci folosite pentru cazarea lucrătorilor și ca săli de cantină²⁰.

Documentele Consiliului de administrație pentru acordarea fondurilor de reparații, prin nominalizarea clădirilor ce urmau a fi repartizate, ne oferă date certe referitoare la distrugerile produse de bombardamentele din 4 aprilie, 7 și 8 mai 1944, astfel încât mențiunea „distrugerea manufacturii“ nu a fost o exagerare emoțională.

În sprijinul acestor afirmații avem „statistica referitoare la cartierele bombardate din cuprinsul municipiului București“, din aceeași perioadă, statistică care enumeră printre străzile bombardate și bulevardul Regiei, Șoseaua Giulești, unde se afla Manufactura de tutun, precum și planul cu instituții și clădiri din Capitala bombardată.

Din fondurile acordate de Consiliul de administrație al C.A.M.-ului, s-au mai reparat dispensarul, transformatorul de 160 kw, s-au înlocuit acoperișurile și zidurile la blocurile A, B, C, s-au construit 4 barăci de lemn²¹.

Lucrările au fost amenajate prin licitații câștigate de firme ca: Stavrescu, Gh. Rădulescu, C. Râmăru și P. Sfetcovici, A. Sesan, O. Ionescu, firma Vulcan, Calor Metan ș.a.²².

Lucrările de reparații și consolidări au fost necesare pentru ca Fabrica de țigarete București să devină productivă, întrucât pierderea Fabricii de tutun din Chișinău a dus la diminuarea producției de tutun și țigări pe piața românească.

În anul 1948 s-au făcut transformări și adăugiri la construcțiile existente, astfel: pe locul uzinei electrice s-a ridicat un bloc cu un etaj pentru birouri, s-a reparat și s-a transformat creșa, s-au făcut reparații la garaj și s-a etajat. De asemenea, s-a realizat un nou transformator, s-au făcut reparații radicale de acoperișuri, tâmplărie, ziduri interioare, tavane, tencuieli conform referatului Serviciului Cadastru sector IV, din august 1948²³.

Acestea sunt consemnate și în cele două schițe de plan ale Fabricii de țigarete din 1948; una, în care apare situația existentă în 1948 și a doua, în care sunt trecute unele construcții ce urmează a fi transformate, iar altele demolate.

Lucrările au fost efectuate sub conducerea arhitectului Victor Lisai.

În anul 1955, la intrarea din Bdul Regiei s-a construit o cabină de zid pentru portar conform autorizației de construcție din 7 iunie 1955 și a planului de situație din 25 iunie 1952.

¹⁸ *Ibidem*, Cartea funciară, dos. 64 078/1940.

¹⁹ *Ibidem*, dos. 1–2/1944.

²⁰ *Ibidem*, dos. 1944–1945.

²¹ *Idem*.

²² Arhiva Primăriei municip. București, Serv. Tehnic, dos. 2/1948.

²³ *Idem*.

Intervențiile și noile construcții la Fabrica de țigarete București au continuat în 1967, prin construirea unui nou depozit de tutun fermentat de 5 000 tone după proiectul întocmit de ing. Smighelschi S., Șerban Gh. și Costache Eugen (în planul de amplasament din 1955 este menționat Corp H. Depozit de tutun fermentat P + 3 E).

În anul 1979 s-a construit pe baza proiectului elaborat de colectivul format din ing. Vasiliu Constantin, arh. Fanea Dana Emilia, arh. Firoiu Tamara etc., un depozit de tutun fermentat de 2 500 tone/an care în planul de amplasament din 1955, este menționat: corp L, Depozit P + 5 E.

Referitor la evoluția istorico-funciară a proprietății Regiei, inclusiv a Fabricii de țigarete București, subliniem că diferența de circa 25 000 mp, ce apare între suprafața înscrisă în Cartea funciară și cea existentă în prezent, s-a produs astfel:

1. În urma decretului de aliniere a străzilor din anul 1948, Fabrica de țigarete a pierdut din suprafață între 6–10 m în lățime pe Bdul Regiei, Calea Giulești și Șos. Basarab.

2. Regia autonomă a tutunului și Fabrica de țigarete București a pierdut din suprafață prin: cedare, transfer sau procese-verbale de predare, din suprafața dată: Direcției Sanitare a municipiului București (imobilul dispensarului Basarab), Administrația Domeniului Public sector 6 (secția utilaj transport) și I.F.M.A. (protocol și act adițional din 1991 și 1995).

Din comparațiile schițelor de plan din : 1932, 1948, 1952, 1955 și 1995 și a documentelor studiate am constatat: clădirile din incinta Regiei și a Fabricii de țigarete construite la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX au suferit modificări, transformări, adăugiri, ca urmare a avariilor produse de bombardamentele din aprilie–mai 1944, a refacerilor din anii 1948, 1952, 1955.

Noile construcții din anii '60–'70 impuse de noile cerințe sociale și ale producției de țigarete evidențiază că în incinta fabricii există o ciudată împletire de ziduri noi și vechi; construcții fără decorațiuni, forme și volume care să exprime valori estetice și arhitecturale deosebite.

Lipsa de criterii certe față de construcțiile industriale pentru înscrierea lor în lista monumentelor poate duce ca, în cazul de față, la eroarea de a fi declarată monument istoric o fabrică în funcțiune (Fabrica de Țigarete București). Menționăm că în această fabrică lucrează peste 1 000 de muncitori, este obligată să facă față cerințelor pieții, ale concurenței, care presupune o continuă re tehnologizare și modernizare, lege obligatorie a vieții contemporane, dar anacronică și aberantă față de un moment.

Fabrica de Țigarete București face parte din acele stabilimente care, alături de Monitorul Oficial, Arsenalul Armatei, Vechea Monetărie a Statului de la Șosea, Moara Asan, Lemaitre... și va fi înscrisă cu aportul ei în cronică istoriei economiei românești.

SUMMARY

The "Belvedere" Tobacco Manufacture – Data for a Monography

by Aurel Duțu

The "Belvedere" Tobacco Manufacture started to function in the year 1864, on the ancient domain on the Golescu family.

The paper deals with the historical evolution of the factory and its sheltering building until the year 1944.